

MANHATTAN TRANSFER, O UNIVERSO DAS SENSACIÓNS

Mercedes Pacheco Vázquez

Sempre é difícil falar dun clásico porque xa está todo dito. É o caso de *Manhattan Transfer*, a novela de John Dos Passos publicada no ano 1925 e traducida ao galego en 2005. Pasaron oitenta anos dende a súa primeira edición en inglés pero a súa modernidade e actualidade son innegables. A arte de escribir e o prezado legado literario de “Dos”, tal e como o chamaba o seu tradutor ao español e amigo José Robles Pazos, convértense na fiel testemuña do seu paso por esta terra de mortais e amantes da boa literatura. Ninguén pode negar a estas alturas a herdanza que este escritor estadounidense admirador de Valle-Inclán e de Velázquez deixou na literatura universal a través desta afamada obra; falar de *Manhattan Transfer* é falar de modernidade, innovación, desafío, provocación e entusiasmo; falar de *Manhattan Transfer* implica recoñecer a mestría dunha morea de palabras que agochan a rebeldía e inconformismo dun home de tendencias de esquerdas, amigo da República española e coñecedor da Institución Libre de Enseñanza da man do seu grande amigo José Giner; falar de *Manhattan Transfer* é falar dun home amante das liberdades e inimigo das ataduras materiais e sociais que asfixian a masa humana. Todo isto e moito máis agochan estas páxinas das que gozamos por vez primeira en lingua galega.

John Dos Passos conseguiu facer desta novela un fenómeno da literatura moderna. Moitos escritores, americanos, franceses, españois, portugueses, beben destas páxinas e reflicten nas súas obras a débeda que teñen co escritor estadounidense. Cando saíu do prelo no 1925 causou furor pola súa ousadía e pola aparente irreverencia coa que trataba certos temas tabús para o bo facer dun escritor que debía estar dentro das regras establecidas nunha sociedade hipócrita e falsa como a que se describe en *Manhattan Transfer*. O soño americano vese truncado pola corrupción e miseria dunha metrópole como Nova York que os afoga ata a desesperación e o suicidio. A sede de éxito, o poder e o materialismo estarán retratados a través duns protagonistas que teñen unhas vidas cruzadas nunha cidade que lles é hostil e que os traizoza sen piedade, sen lles dar ningún tipo de tregua de felicidade ou aparente felicidade. A Estatua da Liberdade é a testemuña inmóbil deste mosaico de vidas paralelas que teñen en

común a cidade onde viven e as súas penurias, tanto persoais como económicas. John Dos Passos fala de amor, de sexo e, sobre todo, de paixón, sen ningún tipo de pudor e sen atrancos hipócritas e de dobre moral.

Esta novela é unha sucesión de escenas fiadas. A través dunha técnica cinematográfica, que por certo reflicte unha gran modernidade, a acción cambia de súpeto de lugar. Semellante técnica innovadora coa que está construída esta novela coral é o resultado do emprego de monólogos interiores, fragmentos de cancións populares, recortes de prensa e anuncios dos xornais. Máis dun cento de personaxes van e veñen no Metro, andan de aquí para alá, asistindo a funcións de teatro, divertíndose nos bares, traballando nas oficinas, nas tendas. Aparecen e desaparecen sen decatarnos. Mais non esquezamos que o verdadeiro protagonista é un Manhattan pintado por “Dos” tal e como é, obsceno, cruel, asfixiante, vingativo e miserable. Os personaxes, completamente heteroxéneos, multiplícanse ata dar consistencia a unha morea de negociantes, médicos, prostitutas, sindicalistas, estafadores, obreiros, camareiros, cantantes, millonarios... que nacen, morren ou que rematan arruinados, no cárcere e no máis absoluto esquecemento. Estes personaxes sofren por amor e por desamor, morren de tristura por paixón e caen no alcoholismo por amor. Son seres de instintos básicos que están dominados polo sexo e cuxo único obxectivo parece ser o progreso económico. Porén, o seu afán de superación non está oculto e xunto coa loita constante por sobrevivir activan a complicidade dun lector que se engancha, páxina tras páxina, a esta historia de sentimentos e paixóns baixo a chuvia miúda e constante de Nova York. Do mesmo xeito, enganchoume a min á hora de facer a súa tradución ao galego. Eu tamén mergullei nun mundo terrible de desigualdades, inxustizas e desespero. Acompañei a Jimmy Herf, Ellen Thatcher, Joe Harland, Cassandra Wilkins, Phineas P. Blackhead, Congo Jake, Fifi Waters... na súa complicada andaina na procura do benestar e do progreso inalcanzable nun universo tráxico e desapiadado.

Á hora de enfrontarme á tradución desta novela atopeime con dificultades de adaptación, sobre todo, das xergas portuarias empregadas, dos defectos de pronunciación, derivados do baixo nivel cultural e social que se quería amosar, e dos distintos acentos que o autor quixo sinalar. Cómpre non esquecer que se reflicte maxistralmente o mundo dos emigrantes que chegan a Nova York na busca dunha vida ideal, que non existe, para saír das súas miserias; un mundo de baixa cultura e recursos limitados que os condicionan socialmente. Viven mergullados nun ambiente de pillabáns dos baixos fondos estadounidenses que teñen unha maneira característica de expresarse. O autor describe personaxes que falan unha especie de “castrapo” inglés; son italianos, alemáns, franceses e portugueses que desembarcaron en Manhattan sen coñecer a lingua dos Estados Unidos e que a foron aprendendo a forza de vontade e paus. Porén, nunca deixaron de lado ás súas raíces nin a súa lingua de orixe e isto provoca que convivan nunha especie de diglosia desenfreada que os caracteriza ante a sociedade tradicional estadounidense e que os marca sen piedade ao reafirmar as

súas carencias e limitacións nun mundo que só se rexe pola aparencia e polos cartos. Velaquí outra habelencia inestimable de John Dos Passos. Despois de estudar as traducións noutras linguas (inglés orixinal, francés, español e portugués), comprobei que non había unha unidade nin un criterio establecido á hora de resolver isto. Os diversos tradutores optaron por distintas escollas para estes rexistros lingüísticos. Polo tanto, e logo de facer un estudo en conxunto, minucioso e meditado, eu optei por empregar como solucións galegas, nalgúns dos casos, o emprego da gheada; noutros o seseo e ceceo; tamén empreguei o e paragórico, vulgarismos, incorreccións gramaticais e castelanismos na boca dos seus personaxes. Dos Passos opta, como dixemos, polo ambiente e xerga portuarios na redacción de *Manhattan Transfer*, e este feito é decisivo e definidor desta novela, e un dos piares da súa importancia literaria. Confirman esta miña apreciación as palabras de Cesare Pavese, tradutor de “Dos” ao italiano, quen afirmou que “para escribir a verdadeira historia da lingua norteamericana vulgar cómpre deterse en nomes como os de Walt Whitman, Mark Twain, O. Henry, Sherwood Anderson e John Dos Passos”.

Por outra banda, non quero deixar de falar de algo, non moi literario pero si moi etéreo e suxestivo, que me atrapou ao longo dos meses que me levou facer a súa tradución: as sensacións olorosas, sensitivas e visuais de *Manhattan Transfer*. Calquera que colla nas súas mans esta novela experimentará sensacións de frío, calor, angustia, ledicia, dor; escoitará o ruído dos coches, o ruxerruxe dos pasos pola noite, o trote dos carros de cabalos, as vibracións do tren elevado, os latexos dos corazóns apaixonados, o estrondo da treboada; ulirá o cheiro a lixivia dos hospitais, o fedor a suor, a froita podre do mercado e o lixo dos restaurantes; a chuvia miúda e constante de Nova York coarase na casa da lectora, quen contemplará ensimismada os raios avermellados do solpor, a luz das estrelas, a néboa do porto e a furia do vento... A sensación de vertixe ante as dificultades da vida conséguese a través de precisas pinceladas, ao xeito dos pintores impresionistas, das escenas da vida diaria. Na tradución ao galego deste universo sensorial procurei que todo isto non se perdesse; tentei empregar unha linguaxe literaria o máis poética posible e buscar palabras moi suxestivas en galego que transmitisen eses sentimentos pensados e escritos en inglés (adxectivos moi sonoros e impactantes, verbos de acción, silencios, expresións de ira, sorpresa, enfado, odio, cariño...). En definitiva, quen lea esta novela lerá as cores e os olores da vida. Non hai dúbida ningunha de que estamos ante unha novela de sensacións marabillosas. Grazas, John Dos Passos.

